

GORA NA POPISIMA STANOVNIŠTVA 1913-1921

Piše: Admir Idrizi

Gora je do 1912.godine bila u sastavu Kosovskog vilajeta u Osmanskom carstvu, i bila je jedinstvena celina. Zakonom od 1865. godine obrazovan je Prizrenski vilajet i u njemu je pripalo skoro celo područje Kosova.

Posle Berlinskog mirovnog ugovora 1878. godine od ostataka Bosanskog i Dunavskog vilajeta i delova koji su ranije pripadali Prizrenskom vilajetu, osnovan je nov Kosovski vilajet, sa sedištem u Prištini. Ovaj vilajet je obuhvatao sav novopazarski sandžak, Pečku, Prizrensku i Tetovsku ravnicu, celu Moravu i Skopsku ravnicu.

Kosovski vilajet se delio na šest sandžaka i to: Skopski sandžak, Prištinski sandžak, Prizrenski sandžak (u kome se nalazila kaza Gora), Pečki sandžak, Pljevaljski sandžak i Novopazarski sandžak.

Prizrenski sandžak je sem Gore obuhvatao i kaze Tetovo i Gostivar, kao i kazu Ljuma.

Sandžaci su se u Osmanskom carstvu delili na kaze (srezove). Niže jedinice od kaza bili su midirluci, koji su osnovani samo u velikim kazama, a sastojali su se od po nekoliko opština. Na čelu sandžaka bio je mutesarif koji je bio podređen valiji. Mutesarif je imao kao administrativne organe sekretara i upravnika finansija. Na čelu kajmakamluka bio je kajmakam. Kajmakamluk se često nazivao kaza, koji je ranije bio naziv za sudsko područje "kadiluk". Midirlukom je upravljao midir, koji je bio pod upravom kajmakama.

Nakon povlačenja Osmanskog carstva sa Balkanskog poluostrva, Gora se našla na mestu na kome se uspostavljala granica, formirale nove države pa će u skorijoj budućnosti stanovništvo živeti u tri različite države.

Posle povlačenja Osmanskog carstva, Srbija je izvršila prebrojavanje stanovništva koje se zateklo 1. marta 1913. godine. U tom prebrojavanju obuhvaćena su mesta Stare Srbije, i izvršene sve administrativne podele na okruge,

srezove i političke opštine. Procena stanovništva je izvršena preko policijskih službenika i novoformiranih opštinskih vlasti. Popis je vršen u toku kraćeg vremena preko popisivača koji su išli od kuće do kuće.

U novoformiranoj državi, Gora je administrativno bila definisana kao srez. Nalazila se u pokrajini Južna Srbija, okrug Prizren. U tom period nije bila definisana granica prema Albaniji, a razgraničenje je završeno tek nekoliko godina kasnije, pa su i na popisu 1913. i 1921. godine popisana sela koja će kasnije pripasti Albaniji, kao i sva sela iz Gore i Opolja. Sela Jelovjane (980 stanovnika) i Urvič (908 stanovnika) pripala su okrugu tetovskom, opštini Donjo Palčište, i u ovom radu nisu ušle u konačan broj stanovnika u Gori.

U *“Rečniku mesta u osobođenoj oblasti Stare Srbije”* po službenim podacima koje je izradio Mil. Ant. Vujičić, Načelnik Ministarstva Unutrašnjih Dela, prizrenski okrug je obuhvatao 4 sreza: Gorski sa sedištem u Vranište, Podgorski sa sedištem u Suvoj Reci, Podrimski sa sedištem u Orahovcu i Šarplaninski sa sedištem u Prizrenu. Ručno je dodat i Srez Ljuma (sa sledećim opštinama Bicanska, Štićanska, Pobreška, Kolosjanska, Ujmiška, Ljusanska, Vasijetska, Vilska, Kališka i Čajlanska. *Ovi podaci su dobiveni od Načelnika Sreza Ljumskog 21. juna 1921. godine*).

U gorskom srezu je bilo 19 opština, 51 selo, 1 varošica a te 1913. godine je ceo srez imao 28.117 stanovnika. Međutim, od samog štampanja “Rečnika mesta...” i situacije na terenu došlo je do različitih pomeranja pojedinih sela iz jedne opštine u drugu, pa je u gorskom srezu posle kratkih ispravki bilo 16 opština, 51 selo i 27 879 stanovnika (238 stanovnika manje, jer je u tabeli u originalu bila ubačena i opština Novčanska (?) a kasnije i prekrižena, ali je taj broj ušao u ukupan broj stanovnika u srezu).

Sreska kuća se nalazila u Vranište, koja je bila udaljena od okružnog mesta 5½ sahati hoda. Sresko mesto je imalo poštu i telegraf.

Tabela 1. Srez Gorski 1913. godine

Tekući broj	Naziv opštine	Sela i zaseoci, koja opštinu sastavljaju	Mesto u kome je opštinska sudnica	Koliko je sati udaljena opštinska sudnica od sreza	Broj stanovnika u pojedinim mestima	Ukupan broj stanovnika u opštini
1.	Bljačka	Bljač Zgatarce Zapluža	Bljač	3¼	420 551 552	1523
2.	Borjanska	Borje Orešek Crnojlevo	Borje	1½	1156 116 245	1517
3.	Brodosavačka	Brodosavce Kukljibeg Kukovce	Brodosavce	2¾	1079 244 563	1886
4.	Brodsko	Brod	Brod	2	2624	2624
5.	Brutsko	Brut Belobrod Zjum Buzec	Brut	3½	715 321 175 103	1314
6.	Bučanska	Buče Brezna Plava	Buče	2	375 840 452	1667
7.	Vraniška	Vranište Mlike Kukoljane Dikance Bačka	Vranište	- ¾	634 326 506 458 410	2334
8.	Kosavačka	Kosovce Plajnik Kapre Rence Zrze	Kosovce	2½	428 284 229 151 118	1210
9.	Kruševska	Kruševo Zli Potok Globočica	Kruševo	1¾	405 914 607	1926
10.	Orgoška	Orgosta Orčuša Košarište Orčikle Zapod Pakiša	Orgosta	1¾	368 376 141 150 228 199	1462

11.	Radeška	Radeša Leštane	Radeša	2	467 417	884
12.	Rapčanska	Rapča Krstac	Rapča	1¼	711 637	1348
13.	Rastelička	Rastelica	Rastelica	3½	2279	2279
14.	Topoljanska	Topoljane Brekinje Džafer Nivča	Topoljane	3½	1068 742 344 359	2513
15.	Šainovačka	Šainovac Ljubovište Krakovište	Šainovac	1½	642 316 244	1202
16.	Šištevačka	Šištevac Novo Selo Straševo	Šištavec	2¼	1230 830 130	2190
					UKUPNO: 27879	

U originalnoj tabeli su figurirale još tri opštine *Dikanska* sa selima Dikance i Bačka prebačene su u Vranišku, *Zapodska* sa selima Orčikle, Zapod i Pakiša prebačena je u Orgošku i *Novčanska* sa selom Novča je potpuno prekrivena. Ručno su ubačena još nekoliko sela ali nema njihovog broja stanovnika: Bela u Orgoškoj opštini, Lojma u Topoljanskoj opštini, Kolovoz u Šištevačkoj opštini.

Popis 1921

Prvi zvaničan popis stanovništva i stoke od 31. januara 1921. godine obavljen je na teritoriji tadašnje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je stvorena državnim aktom ujedinjenja od 1. decembra 1918. godine, a granice su joj utvrđene tek u narednim godinama 1919. i 1920. godine na osnovu ugovora o miru, konvencija (Rapallo), pa čak i plebiscite (Koruška). Detaljno razgraničenje počelo je tek posle izvršenog popisa tokom proleća 1921. godine i trajalo do kraja 1922. godine, tako da u državne granice tačno utvrđene tek u toku 1923. godine.

Popis od 31. januara 1921 izvršen je u vreme kad je Kraljevina u administrativnom pogledu bila podeljena na pokrajine, a to su bile: 1. Srbija (Severna i Južna), 2. Crna Gora, 3. Bosna i Hercegovina, 4. Dalmacija, 5. Hrvatska, Slavonija, Međumurje, ostrvo Krk sa opštinom Kastav, 6. Slovenija sa Prekomurjem, 7. Banat, Bačka i Baranja.

Srez Gora se administrativno u Kraljevini SHS nalazila u pokrajini Južna Srbija, okrug Prizren. U tom period nije bila definisana granica prema Albaniji, i razgraničenje je završeno tek nekoliko godina kasnije. U popis su ušla sva sela iz Gore i Opolja a popisana su i sela koja će kasnije pripasti Albaniji (Šištavec, Orgosta, Borje), a u odnosu na 1913. godinu u popisu iz 1921. godine nije ušla samo opština Topoljanska sa selima Topoljane, Brekinje, Džaferaj, Lojma i Nivča.

Ukupan broj stanovnika na nivou sreza je 12 817. Izjašnjavanje u popisu je *po veroispovesti* (Pravoslavnih, Rimokatolika, Grko-katolika, Muslimana...), *po maternjem jeziku* (Srba ili Hrvata, Slovenaca, Arnauta, Turaka...), kao i *starosna struktura stanovništva*.

Na popisu su se 12.812 stanovnika izjasnili kao Muslimani, 4 pravoslavni i 1 rimokatolik.

Od toga 6.224 govori jezik Srba ili Hrvata, 6 375 govori jezik Arnauta i 218 jezik Turaka.

Tabela 2. Izjašnjavanje po veroispovesti i po maternjem jeziku 1921
Srez: Gora

Okrug: Prizren Srez Gora		Ukupno	Prisutno stanovništvo (građansko i vojničko, trajno i prolazno prisutno)							
			Po veroispovesti				Po maternjem jeziku			
			Pravoslavnih	Rimo- katolika	Muslimana	Drugih	Srba ili Hrvata	Arnauta	Turaka	Ostalih
1.	Bljač	974	-	-	974	-	-	974	-	-
2.	Borje	492	-	-	492	-	491	1	-	-
3.	Brod	1155	-	-	1155	-	1154	1	-	-
4.	Brodosavci	1458	-	-	1458	-	-	1455	3	-
5.	Brut	763	2	1	760	-	2	761	-	-
6.	Buča	1026	-	-	1026	-	-	1024	2	-
7.	Vranište	1197	-	-	1197	-	1197	-	-	-
8.	Kosavce	845	-	-	845	-	-	845	-	-
9.	Kruševo	677	-	-	677	-	669	8	-	-
10.	Orgosta	601	-	-	601	-	373	194	34	-
11.	Radeš	604	-	-	604	-	600	-	4	-
12.	Rapče	772	-	-	772	-	772	-	-	-
13.	Restelica	528	2	-	526	-	528	-	-	-
14.	Šejnovac	715	-	-	715	-	133	412	170	-
15.	Šištevac	1010	-	-	1010	-	305	700	5	-
UKUPNO		12817	4	1	12812	-	6224	6375	218	

Tabela 3. Starosna struktura stanovništva 1921
Srez: Gora

	Muški	Ženski	Ukupno	Grupe starosti
1.	1123	947	2070	0 – 4 godina
2.	1239	1109	2348	4 – 9 godina
3.	756	857	1609	10 – 14 godina
4.	278	545	823	15 – 19 godina
5.	72	414	486	20 – 24 godina
6.	168	393	561	25 – 29 godina
7.	210	504	714	30 – 34 godina
8.	377	605	982	35 – 39 godina
9.	340	460	800	40 – 45 godina
10.	360	431	791	45 – 49 godina
11.	334	263	597	50 – 54 godina
12.	249	205	454	55 – 59 godina
13.	182	202	384	60 – 64 godina
14.	132	110	242	65 – 69 godina
15.	81	67	148	70 – 74 godina
16.	53	50	103	75 – 79 godina
17.	24	31	55	80 – 84 godina
18.	19	30	49	85 – 89 godina
19.	11	10	21	90 – 94 godina
20.	6	3	9	95 – 99 godina
21.	4	-	4	100 i više godina
	5 446	7 321	12 817	

Tabela 4. Razlika u broju stanovnika u popisima 1913 i 1921.godine

Okrug: Prizren Srez Gora		1913	1921	Razlika
1.	Bljač	1523	974	549
2.	Borje	1517	492	1025
3.	Brod	2624	1155	1469
4.	Brodosavci	1886	1458	428
5.	Brut	1314	763	551
6.	Buča	1667	1026	641
7.	Vranište	2334	1197	1137
8.	Kosavce	1210	845	365
9.	Kruševo	1926	677	1249
10.	Orgosta	1462	601	861
11.	Radeša	884	604	280
12.	Rapča	1348	772	576
13.	Restelica	2279	528	1751
14.	Šejnovac	1202	715	487
15.	Šištevac	2190	1010	1180
UKUPNO		25366	12817	12549

Po raspoloživim podacima prebrojavanja stanovništva iz 1913. godine i zvaničnog popisa iz 1921. godine stanovništvo u Gori je prepolačeno. U tom periodu u Gori su doseljene porodice iz okolnih oblasti, pa je konačan broj stanovnika donekle povećan. Ovoj broju je pridodat i pozitivan prirodni priraštaj (vidi Tabelu 3.) u kojoj imamo polovinu stanovništva, 6027, u starosnoj dobi od 0 do 14.godina. Doseljenici i prirodni priraštaj su donekle „maskirali“ egzodus koji je zahvatio Goru tih godina.

Od 25.366 stanovnika koliko ih je bilo 1913. godine (bez opštine Topoljanske), na popisu 1921. godine ih je bilo 12.817, što je za 12 549 stanovnika manje. Kao razlozi smanjenja broja stanovnika mogu se tražiti u migraciji stanovništva, ratovima (Balkanski ratovi i Prvi svetski rat), gladi i bolestima. Stanovništvo se u

tom vremenskom period između dva popisa našlo na teritoriji na kojoj su formirane nove države.

Tokom narednog perioda i popisa 1931. godine Gora je doživela promene u administrativnom smislu, pripala je Vardarskoj banovini, a jedan deo Gore je pripao Albaniji (Službene novine 168/1925). Broj stanovnika se minimalno povećao na narednom popisu (povećanje od 1.310 stanovnika). Posle Drugog svetskog rata administrativno sedište je prebačeno iz Vranište u Dragaš i broj opština je smanjen na 5.

Literatura:

1. Administrativno – teritorijalne promene u NR Srbiji od 1834 – 1954 godine, Beograd 1955.godine
2. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921.godine, Sarajevo 1932.godine
3. Stanovništvo Narodne Republike Srbije od 1834 – 1953 godine, Beograd, 1953.godine
4. Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Godina VII 1925.broj 168
5. Rečnik mesta u oslobođenoj oblasti Stare Srbije po službenim podacima, izradio Mil. Ant. Vujičić, Beograd 1914.godine